

Research

ЗА НАЗВАНИЯТА ЗАГОРА И БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

Йордан ТАБОВ

Институт по математика и информатика, БАН

Abstract. In the historical information about the events in Bulgarian lands, along with the name of Bulgaria meets the name Zagora/Zagore. During certain time periods in Bulgaria and Zagora various independent of each other churches operated. This article proposed a review of some of the historical information and after its analysis put the questions of existence before and during the reign of King Simeon of: the respective regional names such as names of administrative units and as well as of independent of each other churches.

Keywords: King Simeon 1st, Bulgaria, Zagora, churches

Няколко фрагмента от сведения и документи

В историческите сведения за събитията по българските земи се среща названието Загора/Загоре на област(и) и държавно-административни единици със съответната титулатура на висши представители на властта в тях. Ще приведем няколко примера във фрагменти от сведения (надписи и документи), които имат значение за представения по-надолу анализ.

От Дубровнишка грамота на цар Иван Асен II.

Издадена е била след битката при Клокотница. Новобългарски превод на Ив. Дуйчев. (Матанов et al., 1993)

„Моето царство дава тази повеля на дубровнишката страна, на обичните и верни гости на царството ми, да ходят по цялата страна на царството ми с каквато и да било стока, да внасят или изнасят, или каквато и да е стока да пренасят, и до която и да е земя или област да дойдат: до Бдин ли или Браничево и Белград дойдат, или ходят до Търново и цялото Загоре, или достигнат до Преслав и Карвунската област, или до Крънската област, или Боруйската, или Одрин и в Димотика, или в Скопската област, или в Прилепската, или в Деволската област, или в Арбанската земя (Албания), или отиват в Солун - навсякъде да си купуват и продават свободно, без всякаква щета ...” (Фиг. 1).

Дубровнишка грамота на цар Иван Асен II. Издадена е била накоро след битката при Клокотница. Новобългарски превод на Ив. Дуйчев, Стара българска книжнина. Т. II, с. 43.

Моето царство дава тази повеля на дубровнишката страна, на обичните и всеверни гости на царството ми да ходят по цялата страна на царството ми с каквито и да било стока, да внасят или изнасят или каквито и да е стока да пренасят и до която и да е земя или област да дойдат: до Бдин ли, или Браничево и Белград дойдат, или ходят до Търново и цялото Загоре, или достигнат до Преслав и Карвунската област, или до Крънската област, или Боруйската или в Одрин и в Димотика, или в Скопската област, или в Прилепската, или в Деволската област, или в Арбанската земя (Албания), или отиват в Солун - навсякъде да си купуват и продават свободно, без всякаква щета, да нямат запрещение по всички области на царството ми и купуват и продават без грижа като всеверни и обични гости на царството ми.

Фиг. 1. Фрагмент от превода на Дубровнишка грамота на цар Иван Асен II. (Матанов et al., 1993)

Писмо на Карл I Анжуйски до секретарите на Апулия и др. от 1271 г.

В писмо на краля на Неаполитанското кралство Карл I до секретарите на Апулия, Капуа, Беневенто, Калабрия и Сицилия се казва (Фиг. 2):

“Si processum, temporis aliquos ambassatores seu nuncios de partibus Achaye, Servie, Bulgarie, Albanie aut de Imperio vel de Regno de Sagarach deferentes aliquas litteras ...” (Макушев, 1871).

цѣлѣн: *«Si processum temporis aliquos ambassatores seu nuncios de partibus Achaye, Servie, Bulgarie, Albanie aut de Imperio vel de Regno de Sagarach deferentes aliquas litteras seu abassarias a*

Фиг. 2. Фрагмент от писмо на Карл I Анжуйски до секретарите на Апулия и др. от 1271 г. (Макушев, 1871).

Записка от Лионския събор в 1274 г.

На Лионския събор, свикан във 1274 год. от папа Григорий X по предложение на византийския император Михаил Палеолог, гръцките представители от името на императора заявили, че църквите на Сърбия и Загора не били канонични. В записките от Събора (Zurita, 1562), названието „земята Загора” се среща три пъти (**Фиг. 3**).

От Хрониката на Рамон Мунтанер

В изданието (Мунтанер, 1994) на част от Хрониката на Рамон Мунтанер титлата „император на Загора” се среща неколкократно, например на с. 45, 56, 57, 58; названието „Империята на Загора” е споменато на с. 56. Така според „Хрониката” Загора е название на империя.

В испанския текст на хрониката¹⁾ названието „Загора” е във вида “Lantzaura” (може би „Ла Дзаура/Ла Заура”; вж. фрагмент от текста на Фиг. 4).

le creado otro Latino, y dela milma manera adonde los perlados eran Griegos. Propu-
fo se de parte de Paleologo, que se reduxessen enel primer estado las diocesis dela Seruia,
y dela tierra Zagora, que sin autoridad de summo pōtifice despues que Constantinopla
fue tomada, auiendo gran confusion en aquel imperio, y estando muy turbadas las cosas
del, concurriendo los Bulgaros y Seruianos juntamente con los Griegos, para echar y
destruyr los Latinos, por esta causa se mezclaron aquellas naciones entre si; y siendo en-
tre ellos promiscuos los matrimonios, y casi vna milma gente, erigieron la Seruia en me-
tropoli, y la tierra Zagora en patriarcado, contra los canones y costumbre dela Iglesia,
como sin volūtat dela fede apostolica, ni pudiesse ser creado patriarca, ni cōferida digni-
dad ecclesiastica alguna; y era notorio q̄ el emperador Iustiniano por ennoblecer y hon-
rar la ciudad de Achulayn, que era su patria, y se llamo de su nombre Iustiniana, muy fa-
mosa y principal por esta causa entre todas las ciudades del Illyrico, obtuuo del papa
Vigilio, que constituyesse la Iglesia della en primado: y le fueron entonces señaladas y a-
tribuydas por diocesis la Seruia y tierra Zagora, que en lo antiguo eran las prouincias
dela Dacia mediterranea, y Ripense, Dardania, Myfia superior, y Pannonia, cuyos obis-
pos eran suffraganeos suyos: y enesto mostro Paleologo desear reformation y remedio
dela fede apostolica: porque aquello boluiesse al primer estado, como en tiempo de Iusti-
niano estuuo. Pidieron tambien eneste concilio, que se les consintiesse que en la Iglesia

Фиг. 3. Фрагмент от текста на записки от Събора в Лион през 1274 г.

na fa sogra, e madona fa muller, e dos germans de fa muller, quel ma-
jor era Emperador de Lantzaura. E com foren a Galipol, pensaren

Фиг. 4. Фрагмент от текста на Fol. CLXXV¹⁾; на долния ред четем “Em-
perador de Lantzaura”

От решение на Генуезкия съвет за Хазария от 22 март 1316 г.

Фрагменти от текста и превода в (Гюзелев, 1995) (Фиг. 5):

Devetum de non eundo in Zagora
Millesimo trecentesimo sexto decimo die XX^aII^a marcii.
Conscilium octo sapientium constitutorum super factis navigandi et
Maris Maioris et qui omnes octo preter unus fuerunt presentes et concordēs,
Viso quodam tractatu, facto per quosdam sapientes ad hec ellectos et
deputatos per dictos octo sapientes super factis et negociis perdencium et
dampnificatorum per imperatorem de Zagora et subdictos sive gentem ipsius
domini imperatoris et qui tractatus firmatus fuit per conscilium dictorum
octo sapientium Gazarie M^oCCC^oXV^o die XX^a marcii:

Забрана да не се отива в Загора
Хиляда триста и шестнадесета година, ден 22 март.
Съветът на осемте мъдреци, поставени за надзор на корабопла-
ването и Черно море, и които всичките осем с изключение на един
присъстваха и бяха единодушни,
след като разгледа онова изложение, направено от някои мъдреци,
избрани и упълномощени за това от споменатите осем мъдреци за
разследване и уреждане на загубите и щетите, извършени от импе-
ратора на Загора и неговите поданици или от народа на същия този

Фиг 5. Фрагмент от текста на решение на Генуезкия съвет за Хазария от 22 март 1316 г. (Гюзелев, 1995)

Фиг. 6. Фрагмент от превода на решението на Генуезкия съвет за Хазария от 22 март 1316 г., представено на **Фиг. 5** (Гюзелев, 1995).

От писмо-грамота на цар Иван Александър до Венецианския дож (1353 г.)

Писмото се пази във Венецианския архив. Преводът е на В. Гюзелев в (Петров & Гюзелев, 1978).

Фрагмент от превода в (Матанов et al., 1993):

„В името на Христа – Амин. 1352, ден 4, октомври в Никопол. Иван Александър, по божия милост цар на Загора, на българите и гърците – до велелепния и могъщ приятел и брат прескъпия Андреа Дандоло, дож на Венеция”

Загора или България ... Загора и България ?

П. Коледаров за Загора

Названието Загора/Загоре е било обект на вниманието на изтъкнатия специалист в областта на историческата география на българските земи Koledarov (1977; 1978), който пише за него нееднократно. Той застъпва тезата, че териториалните имена Загоре и Загора, които се срещат в земите на „българските славяни”, имат

значение „земя, разположена зад планината”, и изброява примери, които според него илюстрират тази теза.

Очевидно за Коледаров думата „гора” в езика на старите българи е имала значение „планина”. Той изобщо не коментира възможността значението ѝ да е било същото, каквото е днес.

В същото време от гледната точка на съвременния българския език „Загора” има съвсем естествен, логичен смисъл: „земя, разположена зад гората”; той прави названието „Загора” близко до „Transilvania”. Същата логика виждаме в интерпретацията на също породеното от думата „гора” название „Лудогорие” като „Луда гора”; а този смисъл се вижда и в съответния турски вариант „Делиорман”.

Един от примерите, приведени от Коледаров, е названието Загора в Беотия. Според него Беотийската Загора е “small plain between a mountain and the sea-coast”, т.е. малка **равнина** между планина и морския бряг (Koledarov 1977; 1978).

Това обаче не е така.

Загора, известна още като Хеликон, е **планина** в Беотия, която според гръцката митология е резиденция на музите (**Фиг. 7**)

Mount Helicon (Zagora) was famed in Grecian mythology as the residence of the Muses; on the mountain were the celebrated fountains of Hippocrene and Aganippe, sacred to those divinities.

Фиг. 7. Фрагмент от текста за **планината Загора** и музите (Bradford, 1835)

Загора е българското (или „славянското”) название и на друга планина в Гърция: планината Пелион в Тесалия („The ruling feature in the mountain system of ancient Greece and, to a certain extent, in modern Greece also is the great chain of Pindus, which turn in a southerly direction at the lofty and famous Mount Olympus, ... and are continued at intervals, ... by Ossa (Kissovo), Pelion (Zagora), and the hills of Eubcea.” (Britannica, 1889).

„Двойното име” Хеликон/Загора според А. Балби е феномен на „Славо-елинската” система в Гърция (Фиг. 8 и 9) (Laurie, 1842).

TABLE OF THE CULMINATING POINTS AND OTHER HEIGHTS IN THE SLAVO-HELLENIC SYSTEM.

Фиг. 8. Заглавие на Таблицата на върховете и другите височини в Славо-Елинската Система (Laurie, 1842)

*Mount Zagora (Pelion), on the NE. of the Gulf of Volo, about 45 miles SE. of Larissa, N. Lat. 39° 27', E. Long. 23° 3', *5,310*

Фиг. 9. Фрагмент от текста за планината Загора (Mount Zagora) в Таблицата на върховете и другите височини в Славо-Елинската Система (Laurie, 1842)

И. Божилков и В. Гюзелев за Загора

В изданието (Мунтанер, 1994) на част от Хрониката на Рамон Мунтанер титлата „император на Загора” се среща неколкократно, например на с. 45, 56, 57, 58; названието „Империята на Загора” е споменато на с. 56. Така според „Хрониката” Загора е название на империя. Ив. Божилков в бележките Мунтанер (1994), позовавайки се на статиите на Иширков (1925) и Koledarov (1973), пояснява: „Загора – синоним на България, страната отвъд планината, античната Мизия, която в XIII в. съставлявала ядрото на българската държава.” (Мунтанер, 1994).

Подобно мнение застъпва и В. Гюзелев (1995):

[о]т края на XII в. България и възобновената българска държава първоначално от византийските автори, а подир това от западните ... започнала да се нарича Загора ... – едно нейно наименование, което намерило широко разпространение главно през XIII-XV в.” (с. 12).

С други думи, според И. Божилов и В. Гюзелев названието *Загора* е било синоним на *България*, който се е появил в края на XII в.

Христо Димитров за Загора

От писмото на Карл I Анжуйски до секретарите на Апулия и др. от 1271 г. (Фиг. 5) се вижда, че България и Империята Загора са били различни държави, така че *Загора* не е синоним на *България*. Във връзка с това Х. Димитров отбелязва, че още при първото известие за българските пратеници в двора на неаполитанския крал от 12 септември 1271 г. се прави следното разграничение: “ambassadors seu nuncios de partibus ... Servie, Bulgaria ... vel Regno de Zagarach. Или за Неапол съществували две български държавнополитически образувания: България и Загора, т.е. българските Видинско и Търновско царства” (Димитров, 1998).

Всъщност термините *Видинско царство* и *Търновско царство* са в употреба в днешната научна литература и учебниците. Били ли са използвани в далечното минало и ако да, в каква степен?

В монографията си Х. Димитров (1998) привежда ред примери, от които се вижда и широката употребата на названието „България”; те сочат, че то е използвано за западни български земи, за територии – условно – „около Видин”.

Тук обаче е важно да се отбележи, че появата на названието „Загора” за държава (или за територии) „около Търново” и въобще в източните части на Балканския полуостров се търси в края на XII в., макар че името Загора за област се среща още от времето на Тервел, когато той е получил от византийския император Юстиниан II заедно с титлата „кесар” и „областта Загора”; а названието „България” е означавало страна (държава или византийска област) в западните и югозападните български земи поне от края на X в., както това е обобщено на представените тук фрагменти от исторически карти на

Балканския полуостров: единият (Фиг. 10) е от картата „Югоизточна Европа около 1000 г.” на класическия атлас (Bury, 1903), а другият (Фиг. 11) е от карта на авторитетния руски историк Литаврин (1978), и поне до средата на XV в., което пък се вижда от известната карта на Фра Мауро (фрагмент от нея е представен на Фиг. 12), обхващаща и балканските земи, от втората половина на XV в.

Фиг. 10. Фрагмент от картата „Югоизточна Европа около 1000 г.” (Bury, 1903).

Фиг. 11. Фрагмент от “Карта на Византийската империя през XI в.” от Г. Литаврин. Названието “Болгария” започва югозападно от Солун и продължава на север покрай линиите, изобразяващи реките Вардар и Морава

Фиг. 12. Фрагмент от картата на Фра Мауро. Тя е ориентирана на юг, т.е. юг е в горната ѝ страна. Р. Дунав на фрагмента е отдолу, а Черно море – отляво. Съседната на Дунав и Черно море територия, която отговаря на днешна североизточна България, е с надпис “Zagoga” – Загора. На запад от нея, около София, Видин и приблизително до Морава, е “Bolgaria” – България. Неин западен съсед пък е “Seruia” – Сърбия

Българските църкви по времето на Асеновци (края на XII – края на XIII в.).

Използването на названието «България» за териториите, означени с него на горните три карти и по-специално на картата на Вуру (Фиг. 10) е тясно свързано с проблемите около християнските институции на българите.

След въстанието на Асен и Петър в Търново е била учредена (или възстановена) «Търновската патриаршия». Б. Николова (2001) характеризира този акт като „поява на напълно нов църковен трон“, но предпазливо добавя „за чието съществуване преди това нямаме сведения“. Към момента на учредяването вече от дълги години функционира „Охридската“ архиепископия, в чието название неизменно присъства определението „на България“. Как Охридската архиепископия и Цариградската патриаршия са реагирали на появата на този „напълно нов“ трон? Б. Николова пише, че тя „не събудила в самото начало

конфликти и не породила възражения, което показва, че тя протекла при съгласие между учредителите и българите” (Николова, 2001).

Трябва да добавим: не само не е събудила конфликти и не е породила възражения, но липсват обосновка и обяснения за този важен акт!

По-късно, когато Иван Асен II разпростира властта си върху диоцезите и на Охридската, и на Търновската църкви, той не ги обединява в една единна църква. Защо? Известна ли е била по Иван-Асеново време историята на тези две църкви – как е било при управлението на Симеон, Петър и Самуил? Били ли са тогава «Търновската патриаршия» и „Охридската архиепископия” части на едно единно цяло?

Свети Климент Охридски – «Велички епископ», «пръв епископ»

В статия на Драгова (1977) подробно е обоснована тезата, че св. Климент е бил глава на Българската църква. Същият извод следва и от бележката на Тр. Кръстанов, че „пръв епископ”, както е наречен Климент в неговото Пространно житие, в дадения случай означава „примас”, „пръв сред епископите” на **българския народ**²⁾ (Кръстанов, 1998). Доводи в подкрепа на тази теза има и в статии на Табов (2011; 2014), където на базата на обилен картографски материал е аргументирано отъждествяването на средновековната «Велица» - седалището на епископията на св. Климент – с античния Никопол в Епир³⁾.

В монографията за историята на Българската църква (Цухлев, 1910) авторът се спира на проповедите на ап. Павел на Балканите; на с. 11 четем:

[а]постолът, както той сам говори в едно от посланията си, че разпространил Христовото учение от Йерусалим до Иллирик (Рим. 15:18-19)”

Към това Цухлев (1910) добавя нещо много важно: „и основал църква в Никопол” и пояснява в бележка под черта:

„7) Послание към Тита, III, 12. **Никопол** се намира при входа на Амбракийския залив (сег. Зал. Арта), малко на север от сегашния град Превеза (Pauis Ibid, t. V, p. 637; Лепорский, Ibid, стр. 326 и карта). Апостол Павел за образуване на Никополската църква употребил цяла година”.

Никопол / Велич е бил митрополийски център на Епир, а по-късно на Южен Епир. Ако Цухлев е прав, св. Климент Велички е бил *начело на църквата на Никопол, основана от апостол*. Нещо повече, тъй като този апостол е самият апостол Павел, то св. Климент е бил глава на една изключително авторитетна църква.

Според картата на Бюри (Фиг. 10), *град Никопол* (Велица/Велич) е разположен на територията на България, т.е. той *е бил български град*.

«Българската църква» на VIII Вселенски събор

Използването на названието «България» за териториите, означени с него на горните три карти и по-специално на картата на Вугу (Фиг. 10) е тясно свързано с проблемите около покръстването на българите и техните християнски институции.

Тук ще се спрем съвсем накратко на няколко на един от най-важните детайли.

Както е известно, веднага след състоялия се в 870 г. в Цариград VIII Вселенски събор, «на 4 март 870 г. византийският император Василий I поканил в двореца представителите на целия християнски свят. Всъщност тази среща се превърнала в извънредно заседание на вече закрития църковен събор.» (Божилов & Гюзелев, 1999) На него българският пратеник Петър „поставил открито пред всички за

разглеждане въпроса за юрисдикцията над българската църква, т.е. дали тя да бъде подчинена на Рим или на Константинопол” (Божилов & Гюзелев, 1999). Заместниците на източните патриарси задали на българите следния въпрос: „Когато завладяхте вашата страна, на чия власт бе тя подчинена и кажете дали латински или гръцки свещенослужители е имала?“ Отговорът на българските пратеници бил : „Ние извоювахме от гръцката власт тази страна, в която не намерихме латински свещенослужители, а гръцки.“ (Anastasius Bibliothecarius, 1960). Следователно, заключили след тези думи източните патриарси, България била под църковното управление на Константинопол (Николова, 2001).

Представителите на папата представили своя аргумент за тезата, че „българската църква” трябва да бъде под юрисдикцията на Рим: той е, че териториите на бившата провинция Източен Илирик (Епир, Тесалия и Дардания) по стара традиция трябва да бъдат под контрола на папата.

На това място специално трябва да отбележим, че Епир, Тесалия и Дардания образуват – с известно приближение – територията, означена на картите на Бюри и Литаврин като „България”; тя изключва североизточната част на Балканския полуостров.

Споровете между делегатите на Рим и Източните църкви продължили. Източните представители формулирали решението за статута на „българската църква” така:

„... ние решаваме страната на българите, която знаем, че неотдавна е била под властта на гърците и е имала гръцки свещенослужители, сега да се върне чрез християнството на светата Константинополска църква” (Anastasius Bibliothecarius, 1960).

От твърдението, че страната на българите **неотдавна** е била под властта на гърците, следва, че **„страната на българите”** – обект на споровете – **не включва североизточната част на Балканския полуостров.**

А твърдението, че „страната на българите”, която е била под властта на гърците, е имала гръцки свещенослужители означава, че *населението ѝ е било християнско още преди завладяването ѝ от държавата на княз Борис*, и не е било покръстено от него и хората му. В унисон с това за времето около средата на IX в. Коев и Бакалов отбелязват: *“Днес е невъзможно точно да се установи степента на християнизацията на славянските племена на Балканския полуостров, но във всеки случай в Тракия и в Македония тя е била значителна.”* (Коев & Бакалов, 1992).

И така, откога названието България се е използвало за земите, означени с него на картите на ил. 10, 11 и 12 ? Откога българите в Дардания, Тесалия и Епир са били християни?

„Частите” на Царството на Симеон Велики

В Списъка на Дюканж четем (Тъпкова-Заимова, 2000):

[К]лимент, като станал епископ на Тивериопол или Велика, сетне бил натоварен от Борис, цар на българите, да надзирава третия дял на българското царство.

От този текст излиза, че по времето на Борис I „Българското царство” е имало три (поне!?) дяла. Т.е. вероятно и на българските земи тогава е имало относителна „феодална раздробеност”. Какви са били названията на тези три дяла? Била ли е територията на Загора един от тях и ако е била, как са я наричали?

Проблеми

Разгледаните по-нагоре факти поставят интересни проблеми за големите „съставни части” на българската етническа територия и промените на названията им, за степента на тяхната самостоятелност в

рамките на Византия, на българска или друга държава, за процесите и степента на християнизация на българите в различните региони, за изграждането и развитието на българските християнски институции. Решаването им изисква задълбочени и големи по обем изследвания и анализи, включващи използването на съвременни информационни технологии.

БЕЛЕЖКИ

1. <http://www.lluisvives.com/servlet/SirveObras/jlv/91348064098793506388868/ima0000.htm>
2. Тук трябва да обърнем внимание на това, че Климент не е бил първият по ред епископ на българското население, защото такива епископи е имало и преди него.
3. Българското име на епирския Никопол през средновековието е било Велич (или Велик).

ЛИТЕРАТУРА

- Божилков, И. & Гюзелев, В. (1999). *История на Средновековна България VII-XIV век*. Пловдив: Анубис.
- Гюзелев, В. (1995). *Очерци върху историята на Българския североизток и Черноморието (края на XII – началото на XV век)*. София: Борина.
- Димитров, Х. (1998). *Българо-унгарски отношения през средновековието*. София: Акад. изф.. „Проф. Марин Дринов”.
- Драгова, Н. (1997). Нов прочит на епископската титулатура на св. Климент (+916) (сс. 52-98). В: Бумбалов, Л.С. (ред.). *Българи в Италия и италианци в България: приноси*. София: Деманс.
- Иширков, А. (1925). Областното име Загоре или Загора в миналото и сега. *Изв. Нар. Етн. Музей*, 5(1-4), 80-88.
- Коев, Т. & Бакалов, Г. (1992). *Въведение в християнството*. София: Булвест, София.

- Кръстанов, Т. (1998). Ново свидетелство за св. Климент Охридски Чудотворец, починал на 25 юли 916 г. като епископ Велички и на целия Илирик. *Църковен вестник*, 25 юли.
- Литаврин, Г.Г. (1978). *Византия в XI веке (карта, составленная Литавриным Г. Г.)*. В: Пселл, М. *Хронография*. Москва: Наука.
- Макушев, В.В. (1971). *Итальянские архивы и хранящиеся в них материалы для славянской истории II: Неаполь и Палермо*. Санкт Петербург: Императорская академия наук.
- Матанов, Х., Даков, Т. & Бобев, Б. (1993). *Текстове и документи по история на България*. София: Булвест 2000.
- Мунтанер, Р. (1994) *Хроника*. София: Наука и изкуство.
- Николова, Б. (2001). *Неравният път на признанието*. София: Гутенберг.
- Петров, П. & Гюзелев, В. (1978). *Христоматия по история на България: том I*. София: Наука и изкуство.
- Табов, Й. (2011). За Величката епископия и някои български земи по времето на царете Борис и Самуил. *История*, № 5, 5-28.
- Табов, Й. (2014). Средновековные топонимы в Южных Балканах и география Величкой епископии св. Климента Охридского. *Linguistique balkanique*, 53(2-3), 121-152.
- Тъпкова-Заимова, В. (2000). Дюканжов списък. *Старобългаристика*, № 3, 21-49.
- Цухлев, Д. (1910). *История на Българската църква: том I - първи период (864-1186 г.)*. София: Св. София.
- Anastasius Bibliothecarius. (1960). Vita Hadriani II (сс. 195-196).. В: Дуйчев, И., Войнов, М., Лишев, С. & Primow, В. (ред.). *Латински извори за българската история: том II*. София: БАН.
- Bradford, T.G. (1835). *An abridgement of universal geography, modern and ancient: chiefly compiled from the Abrege de Geographie of Adrian Balbi*. New York: Freeman Hunt.

- Britannica. (1889). *Encyclopaedia Britannica: ninth edition*. London: Henry G. Allen.
- Bury, J. (1903). *South Eastern Europe c. 1000. Map from: Freeman, E., J. Bury. Atlas To Freeman's Historical Geography*. London: Longmans Green and Co.
- Koledarov, P. (1973). Traditions of antiquity and the middle ages in the regional nomenclature in the modern map of the Balkans. *Byzantinobulgarica*, No. 4, 145-175.
- Koledarov, P. (1977). Ethnical and political preconditions for regional names in the Central and Eastern parts of the Balkan peninsula (pp. 293-317). In: Carter, F.W. (Ed.). *An historical geography of the Balkans*. New York: Academic Press.
- Koledarov, P. (1978). More about the Name "Zagore". *Bulg. Hist. Rev.*, No. 4, 92–107.
- Laurie, J. (1842). *System of universal geography, founded on the works of Malte-Burn and Balbi: embracing a historical sketch of the progress of geographical discovery, the principles of mathematical and physical geography, and a complete description from the most recent sources, of the political and social condition of all the countries of the world; with very numerous statistical tables, and alphabetical index of 12 000 names*. Edinburgh: Adam and Charles Black.
- Zurita, J. (1562). *Los cinco libros primeros dela primera parte delos Anales dela Corona de Aragon compuc ftos por Geronjmo Curitac hronifita del rejno*.

✉ Professor Jordan Tabov
 Institute of Mathematics and Informatics.
 Bulgarian Academy of Science
 Sofia, Bulgaria
 E-Mail: tabov@math.bas.bg

© 2016 Venets: Authors

